

Briuselis, 2019 09 05
COM(2019) 406 final

KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI

Romų integracijos nacionalinių strategijų įgyvendinimo 2019 m. ataskaita

{SWD(2019) 320 final}

IVADAS

2018 m. gruodžio 4 d. Europos Komisija paskelbė ES romų integracijos nacionalinių strategijų (RINS) plano iki 2020 m.¹ vertinimą. Atliktas ES plano vertinimas, taip pat įvertinta tai, kaip jis padėjo sutelkti kitas Europos politikos, teisines bei finansines romų įtraukties priemones². Kad būtų galima susidaryti išsamų vaizdą, šioje 2019 m. ataskaitoje daugiausiai dėmesio skiriama romų įtraukties priemonių įgyvendinimui nacionaliniu lygmeniu.

Pagrindiniai vertinimo šaltiniai:

- nacionalinių romų informacijos centrų (NRIC) ataskaitos³;
- pilietinės visuomenės ataskaitos, parengtos įgyvendinant EP bandomąjį projektą „Roma Civil Monitor“⁴;
- ES pagrindinių teisių agentūros (FRA) teikiami romų padėties duomenys⁵;
- romų įtraukties intervencijų metavertinimas⁶.

Šioje ataskaitoje apibendrinamos svarbiausios tendencijos, visą dėmesį skiriant keturioms ES romų integracijos nacionalinėms strategijoms (švietimui, užimtumui, sveikatos priežiūrai ir aprūpinimui būstu), taip pat kovai su diskriminacija ir priešišku požiūriu į romus. Ataskaitoje aptariant kiekvieną iš minėtų sričių akcentuojama romų padėtis; glaustai apibendrinami pagrindiniai įtraukties priemonių tipai, laimėjimai ir probleminiai uždaviniai, kylantys įgyvendinant tas priemones (pagal NRIC ataskaitas); pateikiama politikos formavimo pamokų, atkreipiant dėmesį į perspektyvias veiklos kryptis bei prioritetinius veiksmus (remiantis esamais vertinimais⁷, pilietinės visuomenės atsiliepimais bei NRIC ataskaitomis).

I. PAGRINDINĖS POLITIKOS SRITYS

Šioje ataskaitoje nurodytos priemonės, įgyvendinamos pagal Tarybos rekomendaciją dėl veiksmingų romų integravimo priemonių⁸. Priemonių, apie kurias pranešta, skaičius nebūtinai atspindi pastangų užmojį ar veiksmingumą. Kalbant apie švietimą ir kovą su diskriminacija bei priešišku požiūriu į romus, dauguma taikomų priemonių yra tikslinės, sukurtos specialiai romams. Būsto srityje pasiekta pusiausvyra tarp romams skirtų tikslinių priemonių ir bendros politikos priemonių, t. y. pagrindinių priemonių. Užimtumo ir, kiek mažiau, sveikatos priežiūros srityse valstybės narės daugiausia taiko bendrosios politikos priemones, taip pat skiriamas ir romų įtraukčiai skatinti.

¹ COM(2011) 173. Vadovaudamasi Tarybos išvadomis (EPSCO 106665/11), kuriomis pritariama šiam planui, valstybės narės turėjo parengti „nacionalines romų įtraukties strategijas arba integruotas politines priemones vykdant platesnę socialinę įtraukties politiką“. Terminai „RINS“ ir „strategija“ taip pat apima integruotas politikos priemones.

² COM(2018) 785. Terminas „romai“ vartojamas kalbant apie įvairių grupių asmenis (pvz., romus (Roma), sintus, kalus, čigonus, romanišelius, bojašus, aškalius, egiptiečius, jenišus, domus, lomus, romus (Rom), abdalus), taip pat klajoklius, pripažįstant šių grupių savitumą.

³ Šalių pavadinimų santrumpas žr. www.ec.europa.eu/eurostat. 2018 m. ataskaitas pateikė visos valstybės narės (VN), išskyrus DK, FI ir IE (taip pat MT, kurioje nėra romų bendruomenės). Kadangi DE savo ataskaitą pateikė vėlai, ją buvo galima įtraukti tik į 1 priedą (skirtą šalių apžvalgoms), o ne į teminę analizę, aptariamą komunikate ir tarnybų darbiname dokumente (TDD).

⁴ 1 priedas

⁵ TDD

⁶ Romų įtraukties intervencijų metavertinimas, Europos Komisija, Jungtinis tyrimų centras, numatoma 2019 m.

⁷ Ten pat

⁸ 2013/C 378/01

1. ŠVIETIMAS

Romų padėtis švietimo srityje (2016 m.)

Aukščiausias įgytas išsilavinimo lygis (nuo 16 m.):

- vidurinis, profesinis, profesinis po vidurinio: 18 proc.
- pagrindinis: 38 proc.
- pradinis: 29 proc.
- nebaigtas pradinis: 14 proc.

Romų tautybės vaikų, dalyvaujančių švietimo sistemos pakopoje, atitinkančioje jų amžių, proporcija*:

- pradinis arba pagrindinis: 86 proc.
- vidurinis: 30 proc.
- profesinis po vidurinio ir tretinis: 2 proc.

Segregacija švietimo srityje (6–15 m.):

- lanko mokyklas, kuriose visi (13 proc.) arba dauguma (33 proc.) mokinių yra romų tautybės
- lanko klases, kuriose visi (13 proc.) arba dauguma (31 proc.) mokinių yra romų tautybės

** Atitinkamos šalies konkretaus amžiaus romų tautybės vaikų, atitinkančių tam tikrą švietimo lygį ir jame dalyvaujančių, proporcija bendro to amžiaus romų tautybės vaikų skaičiaus atžvilgiu*

1.1. Priemonių taikymo tikslas

Dauguma valstybių narių (VN) investuoja į priemones, skirtas mažinti mokyklos nebaigusių asmenų skaičių (18 VN). Kitos dažniausiai taikomos priemonės: mokinių individualių poreikių įvertinimas bendradarbiaujant su jų šeimos nariais (14 VN); ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros galimybių bei kokybės didinimas (13 VN); romų skatinimas dalyvauti vidurinio ugdymo ir tretinio mokslo sistemose (ir įgyti šių lygių išsilavinimą) (11 VN). Taip pat stengiamasi mažinti segregaciją mokyklose; taikyti įtraukius mokymo metodus; lavinti darbo rinkos poreikius atitinkančius įgūdžius

(po 12 VN).

Švietimo srities priemonių pasiskirstymas pagal atitiktą atitinkamiems Tarybos rekomendacijos posričiams

Teminis posritis	Valstybės narės	Priemonių skaičius	Plėtros šalys	Priemonių skaičius
Užkirsti kelią mokyklos nebaigimui	AT, BE, BG, CY, ES, EL, HU, HR, IT, LV, LT, LU, NL, PT, RO, SE, SK, UK	66	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS, TR	25
Įvertinti mokinių individualius poreikius	AT, CY, CZ, , ES, HU, IT, LV, LT, LU, PT, RO, SE, SI, UK	35	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS	26
Skatinti romus dalyvauti vidurinio ugdymo ir tretinio mokslo sistemose (ir įgyti šių lygių išsilavinimą)	AT, BG, HR, CZ, ES, HU, LV, LT, PT, RO, SK	35	AL, BiH, ME, MK, RS, TR	21
Didinti ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros galimybes bei kokybę	AT, BG, HR, CY, CZ, ES, HU, IT, LU, NL, RO, SI, SK	34	AL, BiH, ME, MK, RS	16
Eliminuoti segregaciją mokyklose	AT, BE, BG, CZ, EL, ES, HR, IT, LU, NL, RO, SK	27	AL, ME, MK, RS	6
Taikyti įtraukius ir specialiai pritaikytus mokymo bei mokymosi metodus	AT, BG, HR, CY, CZ, LT, LU, NL, RO, SI, SK, UK	23	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	15
Skatinti darbo rinkos poreikius atitinkančių įgūdžių įgijimą	AT, BG, CZ, EL, ES, LT, LU, NL, PT, RO, SI, SK	22	AL, MK	5
Skatinti perėjimą iš vieno švietimo lygio į kitą	AT, BG, CZ, ES, HU, HR, IT, LU, NL, PT, RO, SK	21	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS	15
Skatinti tėvų įsitraukimą	AT, BE, BG, CY, ES, HR, LV, LT, LU, RO, SK	18	AL, KOS, ME, MK, TR	11
Tobulinti mokytojų rengimą	AT, BG, CY, CZ, ES, LT, RO, SE, SI, SK,	18	AL, MK, RS	4
Populiarinti užklausinę veiklą	AT, BG, CY, EL, IT, LV, LT, RO, SI, SK	15	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	11
Didinti galimybes antrą kartą mėginti įgyti išsilavinimą, taip pat suaugusiųjų mokymosi galimybes	AT, BG, CY, CZ, EL, ES, HR, LT, LU, UK	14	AL, ME, MK, RS	9
Mažinti neraštingumą	AT, BG, CY, HU, ES, HR, NL, RO	11	AL, ME, MK, RS	6
Vengti romų tautybės vaikus siųsti į specialiųjų poreikių turintiems vaikams skirtas mokyklas	AT, CZ, ES, HR, RO, SK	9	MK, RS	2

Šaltinis: EK (2018 m.), NRIC pateiktos 2017 m. įgyvendintų romų integracijos priemonių ataskaitos.

Kokių svarbių tikslų padedama siekti šiomis priemonėmis, neskaitant minėtųjų? Kaip paaiškėjo, valstybės narės dažniausiai renkasi priemones, padedančias gerinti išsimokslinimo lygį: vykdo mokymosi nebaigimo prevenciją; skatina pereiti į vidurinio ugdymo ir tretinio mokslo sistemas (ir įgyti šių lygių išsilavinimą); teikia paramą mokymosi spragoms ištaisyti ar materialiajam nepritekliui palengvinti. Minėtų tipų priemonės bendrai sudaro 36 proc. visų švietimui skirtų priemonių. Kitos svarbios priemonių grupės skirtos: perėjimui nuo švietimo prie užimtumo, skatinant profesinį rengimą; karjeros raidai ir mokymuisi visą gyvenimą; specialistų gebėjimų stiprinimui (9–11 proc.). Rečiau taikomos priemonės skirtos integruotoms įtraukties intervencijoms ir romų istorijos bei kultūros įtraukimui į mokymo programas (6–6 proc.).

1.2. Laimėjimai ir probleminiai uždaviniai

Labiausiai paplitęs laimėjimas švietimo srityje, kaip nurodo NRIC, yra tarpininkavimas⁹. Kiti laimėjimai: vaikų darželių personalo gebėjimų stiprinimas¹⁰; didesnė parama mokyklos nebaigusiu asmenų skaičiaus mažinimui ir stebėsenai¹¹; su romų įtrauktimi ir nediskriminavimu susijusių temų įtraukimas į mokytojų rengimo ar nacionalines mokymo programas¹².

Kaip nurodo NRIC, svarbiausi probleminiai uždaviniai yra šie: dalyvavimas mokyklos ugdymo procese, pamokų nelankymas, mokyklos nebaigimas, perėjimas nuo pradinio prie vidurinio ugdymo ir vidurinio išsilavinimo įgijimas¹³. Kiti probleminiai uždaviniai: kova su segregacija¹⁴; žmoniškųjų gebėjimų užtikrinimas ir plėtotė¹⁵; suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimas¹⁶; ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros skatinimas¹⁷; suaugusiųjų mokymasis ir antras mėginimas įgyti išsilavinimą¹⁸; duomenų prieinamumas¹⁹.

1.3. Politikos formavimo pamokos

Švietimo srityje atliekama daugiausia intervencijų ir vertinimų. Todėl tai taip pat yra sritis, kurioje vykdoma santykinai daug perspektyvios veiklos ir iš kurios, sekant kelių šalių pavyzdžiu, galima išmokti daug politikos formavimo pamokų. Keletas svarbių politikos formavimo pamokų šioje srityje: ankstyvos intervencijos ir prevencijos svarba; būtinybė užtikrinti romų tautybės tėvų dalyvavimą ir įgalėjimą (tai esminis paramos vaikams kiekvienu mokymosi etapu elementas); užklasinės veiklos vaidmuo stiprinant romų tautybės vaikų tapatybę ir socialinius ryšius; pastovių kompleksinių paramos priemonių svarba (kuravimas kartu su stipendijų skyrimu; kitų finansinių kliūčių pašalinimas) skatinant perėjimą nuo vieno švietimo lygmens prie kito ir galiausiai padedant įsidarbinti. Nepaisant to, kad pozityvioji diskriminacija teigiamai paveikė romų dalyvavimo švietimo sistemoje rodiklius, reikėtų vengti specialias vietas skirti romams, kurie yra pajėgūs atitikti bendruosius priėmimo kriterijus.

Siekiant užkirsti kelią mokyklų ir klasių segregacijai, kuri tebėra opi problema, neleidžianti sėkmingai įgyvendinti kitų įtraukties priemonių, valstybėse narėse, kuriose didelė romų tautybės mokinių proporcija, ypač svarbu laikytis nuoseklios, kompleksinės ir ilgalaikės veiklos krypties. Esminiai šios veiklos krypties aspektai: ankstyvos ir nemokamos prieigos prie kokybiško įtraukaus ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros integruotoje aplinkoje užtikrinimas (tiek siekiant parengti romų tautybės vaikus, tiek tam, kad tarp romų ir kitų tautybių vaikų bei tėvų neliktų išankstinio nusistatymo ir taip būtų užkirstas kelias vėlesnei segregacijai); parama romų tautybės tėvams renkant vaikams mokyklą; laipsniškas segreguotų mokyklų uždarymas švietimo institucijų iniciatyva; romų tautybės vaikų išskirstymas per kelias mokyklas (reorganizuojant mokyklų aptarnavimo teritorijas). Kartu su šiomis aktyvaus segregacijos naikinimo priemonėmis turėtų būti teikiama papildoma finansinė ir specialistų parama, taip siekiant skatinti socialinę ir akademinę romų tautybės vaikų integraciją įprastinėse mokyklose, kaip antai: kompensuojant transporto, mokyklinių priemonių, maitinimo, užklasinės veiklos, papildomų pamokų išlaidas; apmokant ikimokyklinio ugdymo srities darbuotojus ir mokytojus dirbti taikant naujus mokymo metodus integruotoje mokyklos aplinkoje (įskaitant stereotipų įveikimą); skatinant tėvų ir mokyklų tarpusavio komunikaciją; supažindinant tėvus su integruoto švietimo nauda; romų tautybės vaikams užtikrinant mentorystės paslaugas, pagalbą po pamokų, įdarbinant mokytojų asistentus; imantis

⁹ AT, FR, EL, ES, IT, LV, RO

¹⁰ Pvz., CZ, SK.

¹¹ Pvz., HU, ES, LV.

¹² Pvz., ES, IT, PT.

¹³ AT, CY, EE, EL, ES, FR, HR, LT, NL

¹⁴ EL, ES, HR, RO

¹⁵ EL, LV, SE, SK

¹⁶ ES, LT, LV, PL

¹⁷ BG, EL, ES

¹⁸ AT, BG, EL

¹⁹ HR, IT, PT

priemonių, kurios padėtų didinti plačiosios visuomenės jautrumą klausimams, susijusiems su edukacinės įtraukties ir tarpkultūrinio švietimo (vykdant kampanijas ir per žiniasklaidą) svarba bendruomenės santykiams²⁰.

Perspektyvios veiklos kryptys:	Prioritetiniai veiksmai:
• BG, CZ, DK, EL, FI, FR, HR, HU, LT, PL, SK. Privalomo (nemokamo) ikimokyklinio ugdymo įvedimas arba pratęsimas, ESI fondų lėšomis finansuojama vaikų darželių plėtra, vaikų darželių auklėtojų mokymas; • CY, EL, ES, IE, IT, HR, HU, LT, LV, NL, PL, PT, RO, SE, SI. Programos, kuriomis siekiama vykdyti romų (mergaičių) mokyklos nebaigimo prevenciją tokiomis priemonėmis kaip pagalba po pamokų, kuravimas, stipendijos, mentorystė, tarpininkavimas, asistentai, antra galimybė mokytis, mokytojų mokymas, parama šeimoms; • AT, CY, FI, HU, IE, IT, PT, RO. Romų istorijos (įskaitant holokaustą) ir (arba) kultūros įtraukimas į nacionalines mokymo programas; • IE, HR, RO. Vietų romams skyrimas vidurinio ugdymo ir tretinio mokslo sistemose; • LT. Mokyklų, kurias lanko romų tautybės vaikai, tinklas; skiriama gebėjimų stiprinimo ir kompetencijų tobulinimo pagalba; • SE. Mokytojų mokymas (Södertörno (šved. Södertörn) universitetas) ir vidurinio lygmens suaugusiųjų mokymas romų kalba.	• įgyvendinant kompleksinės ankstyvosios intervencijos ir prevencijos programas, be kita ko, remti vaikų priežiūrą namuose ir ankstyvąjį ugdymą; • įvesti arba toliau plėtoti kokybišką, įtraukų, nemokamą ir privalomą ikimokyklinį ugdymą ir pašalinti finansines bei kitokias prieigos prie jo kliūtis; • skatinti siekti kokybės, įtraukumo ir rezultatų švietimo srityje per paskatas (finansuojant ir reformuojant mokytojų rengimą), į palankių sąlygų neturinčias mokyklas ir (arba) regionus pritraukiant geriausius mokytojus; • taikant ilgalaikes kompleksines, parengiamąsias ir papildomas paramos romų šeimoms priemones, sistemiškai stebėti mokyklų ir klasių segregaciją ir vykdyti jos prevenciją; • didinti visuomenės paramą ir skatinti suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimą, taip papildant tiesiogines aktyvaus segregacijos naikinimo priemones; • siekiant vykdyti mokyklos nebaigimo prevenciją ir skatinti perėjimą nuo vieno mokymosi lygmens prie kito, derinti tokias priemones kaip stipendijos, kuravimas ir užklasinė veikla; • ypatingą dėmesį skirti romų tautybės mergaitėms, jų tėvams ir mokytojams, taip siekiant įveikti lyčių stereotipus ir užkirsti kelią mokyklos nebaigimui; • skatinti pereiti į vidurinio ugdymo ir aukštesnio mokslo sistemas (ir įgyti šių lygių išsilavinimą), be kita ko, romų tautybės mokiniams ir (arba) studentams užtikrinant profesinį orientavimą.

2. UŽIMTUMAS

Romų padėtis užimtumo srityje (2016 m.)

Apmokamą darbą dirbančių romų proporcija (20–64 m.):	43 proc. (moterų: 29 proc., vyrų: 56 proc.)
Nesimokančių ir nedirbančių romų tautybės jaunuolių proporcija (16–24 m.):	63 proc. (moterų: 72 proc., vyrų: 55 proc.)
Nedirbančių arba ieškančių darbo (dėl vaikų / vyresnio amžiaus žmonių / ligonių priežiūros) romų tautybės moterų proporcija (16–64 m.):	40 proc.

2.1. Priemonių taikymo tikslas

Dvi didžiausios daugumos valstybių narių įgyvendinamų priemonių grupės yra nukreiptos į kliūčių patekti į darbo rinką pašalinimą (15 VN) ir individualizuotą paramą darbo ieškantiems asmenims (13 VN). Mažiau (bet vis tiek santykinai daug) šalių investuoja į profesinį rengimą (9 VN), mokymąsi visą gyvenimą ir įgūdžių lavinimą (10 VN), savarankiškos veiklos bei verslininkystės skatinimą (8 VN). Didėjantis nesimokančių ir nedirbančių romų jaunuolių skaičius neabejotinai reikalauja dar didesnių pastangų skatinant įgyti pirmąją darbo patirtį (10 VN). Kitos dvi sritys, kurioms turėtų būti teikiamas prioritetas, yra: apsaugos priemonės ir personalizuotos paslaugos, skirtos užtikrinti, kad sisteminės valstybinės užimtumo tarnybos veiksmingai pasiektų nepalankioje padėtyje esančius darbo ieškančius romus; teigiami veiksmai, skirti romų įdarbinimui valstybės tarnyboje skatinti.

²⁰ http://www.romaeducationfund.org/sites/default/files/publications/desegregation_toolkit_2015_web.pdf

Užimtumo srities priemonių pasiskirstymas pagal atitiktą atitinkamiems Tarybos rekomendacijos posričiams

Teminis posritis	Valstybės narės	Priemonių skaičius	Plėtros šalys	Priemonių skaičius
Pašalinti darbo rinkoje sutinkamas kliūtis, įskaitant diskriminaciją	AT, BE, BG, CY, CZ, EL, ES, HR, HU, LT, LU, NL, PT, RO, SK	49	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	24
Teikti personalizuotas konsultacijas ieškantiems darbo	AT, BG, CZ, EL, ES, HU, HR, LV, LU, NL, RO, SI, SK	41	AL, ME, MK, RS, TR	11
Skatinti profesinį rengimą	AT, BG, CY, ES, LV, LU, NL, RO, SK	20	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	8
Skatinti mokymąsi visą gyvenimą ir įgūdžių lavinimą	AT, BG, ES, HR, HU, LV, LT, LU, NL, PT	18	AL, ME, MK, RS	7
Skatinti užsiimti individualia veikla ir remti verslininkystę	AT, BG, HR, CZ, EL, ES, HU, LT	18	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS, TR	11
Skatinti įgyti pirmąją darbo patirtį	AT, BG, CY, CZ, EL, ES, HR, LU, RO, SK	16	AL, KOS, ME, MK, RS	9
Skatinti mokymą darbo vietoje	BG, CZ, ES, HU, LV, LU, SK	14	AL, KOS, MK, RS	4
Užtikrinti vienodas galimybes naudotis sisteminių valstybinių užimtumo tarnybų paslaugomis	BG, HR, CZ, HU, LV, SK, ES, UK	13	AL, KOS, ME, MK, RS	16
Populiarinti įsidarbinimo valstybės tarnyboje galimybes	EL, HU, NL, SK	8	AL, ME, RS	5

Kokių svarbių tikslų padedama siekti šiomis priemonėmis? Kaip paaiškėjo, valstybės narės dažniausiai renkasi individualizuoto rėmimo formas, kaip antai darbo vietų subsidijavimą, kitas išlaidų pasidalijimo formas, paramą karjeros raidai (mentorystė, konsultuojamasis ugdymas) ir profesinį rengimą (bendrai tai sudaro 35 proc. visų priemonių). Bendresnio pobūdžio priemonės, skirtos socialinės įtraukties, bendruomenių vystymo, suaugusiųjų kvalifikacijos įgijimo ir išlyginamojo švietimo skatinimui, sudaro 8–9 proc. visų priemonių. Vos penktadalis priemonių yra skirtos jaunuoliams, o tokia dalis akivaizdžiai nepakankama turint galvoje tai, su kokiais sunkumais romų tautybės jaunuoliams tenka susidurti užimtumo srityje.

2.2. Laimėjimai ir probleminiai uždaviniai

Savo 2017 m. ataskaitose keletas NRIC užsimena apie teigiamą ekonomikos augimo poveikį romų užimtumo perspektyvoms²¹. Tačiau dar daugiau NRIC kalba apie tikslines priemones, kaip antai regionines užimtumo programas (konsultavimas karjeros klausimais, profesinis rengimas arba mokymas darbo vietoje ir pagalba romams ar pažeidžiamiems darbo ieškantiems asmenims ieškant jiems labiausiai tinkamo darbo)²². Tokios priemonės veikia dar veiksmingiau, kai romai įtraukiami kaip tarpininkai, socialiniai darbuotojai ar kitų paslaugų teikėjai.

NRIC išskiria tris pagrindinius probleminių uždavinių tipus: įgyvendinimo struktūrų gebėjimai²³; romų diskriminavimas²⁴; pačių romų nusiteikimas ir pasitikėjimas²⁵.

²¹ BG, ES, HR

²² AT, BG, CZ, ES, FR, HR, HU, LV, NL, SK

²³ AT, EL, PL, PT, SK

²⁴ EE, ES, LT, LV, NL, PT, RO

²⁵ BG, EE, FR, NL, PT

2.3. Politikos formavimo pamokos

Esminiai aspektai kalbant apie užimtumą, kaip paaikškėjo, yra veiksmingo perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką užtikrinimas, diskriminacijos iš darbdavių pusės problemos sprendimas ir darbo jėgos paklausos patenkinimo pasiūlant darbuotojus (ypač iš nesimokančių ir nedirbančių romų jaunuolių rato) užtikrinimas. Siekiant sumažinti lyčių nelygybę užimtumo srityje, taip pat nesimokančių ir nedirbančių romų jaunuolių rodiklį, labai svarbu privačiojo sektoriaus darbdavius motyvuoti ir su jais bendradarbiauti, o formuojant bendrąją politiką tikslingai atsižvelgti į romų jaunimo bei moterų problemas (užuot kūrus lygiagrečias užimtumo struktūras). Kad turėtų daugiau galimybių įsidarbinti, romai, be kita ko, turėtų tobulinti savo IT ir užsienio kalbų įgūdžius. Vis dėlto siekiant užtikrinti užimtumą reikia pašalinti ir kitas kliūtis, visų pirma – diskriminaciją iš darbdavių pusės, darbo ieškančių romų socialinių ryšių spragas ir nusistovėjusį lyčių vaidmenų romų bendruomenėse suvokimą. Padėtis galėtų reikšmingai pasikeisti suderinus tokias priemones kaip mokymas, profesinė praktika ir į darbdavius nukreiptos kovos su diskriminacija priemonės.

Perspektyvios veiklos kryptys:	Prioritetiniai veiksmai:
• BG, CY, ES, IT, LV, NL, PT, SI. Regionų ir vietos lygmens užimtumo programos (individualizuotos konsultacijos), kuriomis skatinama aktyviai ieškoti darbo arba vykdyti individualią veiklą; • HU, EL, ES, FR. Tikslinės programos, kuriomis siekiama pagerinti romų tautybės moterų galimybes įsidarbinti (socialiniame sektoriuje); • IT, LT, HU. Bendradarbiavimo su darbdaviais įdarbinant romus ir stereotipų prevencijos pavyzdžiai; • SK. Valstybinių užimtumo tarnybų įstatymo pataisa, kuria numatytas individualus veiksmų planas, skirtas darbo rinkos integracijai, darbo ieškančius asmenis saistančiai su užimtumo tarnyba, remti; • BE. Nuo 2016 m. romai turi prieigą prie vadinamojo „Integracijos kelio“, skirto Valonijoje gyvenantiems užsienio tautybės asmenims (prancūzų kalbos kursai, visuomenės pažinimas; pagalba ieškant darbo ir išleidžiant vaikus į mokyklą). Savivaldybės įdarbina romų tautybės tarpininkus valstybiniuose socialinės paramos centruose, prevencijos ar aptarnavimo tarnybose; • HR. Ombudsmeno tarnyba rengia kovos su diskriminacija mokymus valstybinių įdarbinimo įstaigų darbuotojams bei kitiems valstybės tarnautojams; • UK. Rasinės nelygybės auditas ir interneto svetainė, skirta informacijai apie diskriminaciją užimtumo srityje kaupti ir skleisti.	• sudaryti sąlygas sisteminiams valstybinėms užimtumo tarnyboms veiksmingai remti darbo ieškančių romų integraciją į pirminę darbo rinką; • (toliau) mokyti ir dirbinti romų bei jaunuolių mentorius, rengti tarpininkus, kurie padėtų pereiti nuo vieno švietimo lygmens prie kito ir įsidarbinti; • labiau atsižvelgti į romų (jaunuolių ir moterų) problemas vykdant aktyvią darbo rinkos politiką, įskaitant Jaunimo garantijų iniciatyvą; • sąmoninti ir motyvuoti darbdavius įdarbinti romus; • sistemiškai stebėti diskriminaciją tiek asmenims mėginant patekti į darbo rinką, tiek darbo vietoje – ir su ja kovoti; • derinti paramą įsidarbinant (profesinė praktika) su IT ir kalbų mokymu; dirbti su darbdaviais; • prioritetą teikti (re)integracijai į pirminę darbo rinką, o ne lygiagrečioms sistemoms (pvz., viešiesiems ar neformaliems darbams); • ieškoti integruotų sprendimų, kuriais būtų sprendžiamas opus dokumentų neturinčių romų klajoklių klausimas, be kita ko, bendradarbiaujant tarpvalstybinių lygmeniu.

3. SVEIKATOS PRIEŽIŪRA

Romų padėtis sveikatos priežiūros srityje (2016 m.)

Nacionaliniu baziniu sveikatos draudimu draudžiamų romų proporcija: 76 proc.
Romų, savo bendrą sveikatos būklę vertinančių ‘labai gerai’ arba ‘gerai’, proporcija: 68 proc.
Romų, manančių, kad jų veiklos galimybes riboja jų sveikatos būklė, proporcija: 28 proc.
Romų, sergančių ilgalaikėmis ligomis arba turinčių ilgalaikių sveikatos problemų, proporcija: 22 proc.

3.1. Priemonių taikymo tikslas

Dvi svarbiausios daugumos valstybių narių nurodomos priemonių grupės yra nukreiptos į bendro pobūdžio kliūčių naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis pašalinimą ir sąmoningumo sveikatos klausimais skatinimą (13–14 VN); išlaikyta pasiūlos ir paklausos valdymo intervencijų pusiausvyra.

Kitos svarbios priemonės – tikslinės vakcinavimo programos ir galimybė naudotis specializuotomis sveikatos priežiūros paslaugomis (6–7 VN).

Sveikatos priežiūros srities priemonių pasiskirstymas pagal atitiktį atitinkamiems Tarybos rekomendacijos posričiams

Teminis posritis	Valstybės narės	Priemonių skaičius	Plėtros šalys	Priemonių skaičius
Pašalinti kliūtis naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis	AT, BE, BG, CZ, EL, ES, HR, HU, IT, RO, SE, SK, UK	45	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS	15
Skatinti sąmoningumą sveikatos klausimais	AT, BG, CZ, EL, ES, HR, HU, IT, LV, NL, SE, SI, SK, UK	41	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS, TR	17
Didinti nemokamo vakcinavimo programų, skirtų vaikams ir didžiausios rizikos grupėms, prieinamumą	AT, BG, EL, HR, HU, SK, UK	11	AL, KOS, ME, MK, RS, TR	14
Didinti medicininių patikrų, priežiūros prieš gimdymą ir pagimdžius bei šeimos planavimo paslaugų prieinamumą	AT, ES, HU, SI, SK, UK	11	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS, TR	13

Kokių svarbių tikslų padedama siekti šiomis priemonėmis? Kaip paaiškėjo, valstybės narės dažniausiai renkasi priemones, padedančias gerinti sveikatos priežiūros paslaugų pasiūlą (darbuotojai, darbo priemonės) (26 proc. visų priemonių). Paklausai taip pat skiriama dėmesio – vykdant sąmoningumo sveikatos klausimais ugdymo ir informavimo kampanijas (21 proc.). Kitos svarbios priemonių grupės apima bendruosius veiksmus, kuriais gerinama vietos lygmens sveikatos ir sanitarijos infrastruktūra, ir prevencinių paslaugų teikimą (16–17 proc.). Labai svarbios intervencinės priemonės, kurias taikant romams siekiama suteikti sveikatos draudimą ir rengiamos kovos su diskriminacija kampanijos sveikatos priežiūros specialistams, kur kas mažiau populiaros (6–7 proc.).

3.2. Laimėjimai ir probleminiai uždaviniai

NRIC dažniausiai nurodomi laimėjimai: vakcinavimo kampanijos²⁶; kitos prevencijos ir aptikimo programos²⁷; higienos ir sveikatos sąlygų tobulinimas, galimybių gauti sveikatos priežiūros paslaugas didinimas²⁸; informuotumo didinimas²⁹; tarpininkavimas sveikatos priežiūros sistemoje³⁰; įvairių suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimas, įtraukiant nacionalinės ir vietos valdžios institucijas bei pilietinę visuomenę³¹. Labai nedaug informacijos pateikta kovos su diskriminacija, gyvenamosios aplinkos higienos sąlygų gerinimo ir galimybių gauti sveiko maisto klausimais.

Nurodyti šie probleminiai uždaviniai: koordinavimo ir veiksmingo komunikavimo tarp nacionalinio ir vietos lygmens institucijų trūkumas; tinkamo finansavimo (nacionalinio ir ES) lygio ir personalo išlaikymas³²; sąmoningumo sveikatos klausimais stoka³³; žemas sveikatos draudimą turinčių romų rodiklis³⁴; nepakankamos sveikatos priežiūros specialistų žinios romų klausimais³⁵. Taip pat atkreipiamas dėmesys į žemus vakcinavimo rodiklius romų bendruomenėje: kai kuriose šalyse, kaip

²⁶ EL, FR, HU, HR

²⁷ HU, PL, SI

²⁸ AT, HU, RO

²⁹ CZ, HU, LT, SI

³⁰ FR, RO, SE, SK

³¹ BG, RO

³² EL, HU, LT, SE, RO

³³ BG, CZ, EL, HR

³⁴ BG, ES, HR, RO

³⁵ AT, CZ,

pranešama, tai turi įtakos aukštesniems ankstyvo mirtingumo ir sergamumo rodikliams³⁶. Probleminiu, be kita ko, dėl žemo raštingumo ir kalbinių kliūčių laikomas ir romų dalyvavimas bei įgalėjimas vykdant sveikatos priežiūros iniciatyvas³⁷.

3.3. Politikos formavimo pamokos

Tiek priemonių, tiek vertinimų sveikatos priežiūros (taip pat aprūpinimo būstu) srityje – nedaug, taigi politikos formavimo pamokos ir galimybės jas perduoti šioje srityje yra ribotos. Plačiausiai taikoma perspektyvi praktika daugiausia susijusi su prevencija vykdant vakcinavimo kampanijas ir romų tautybės tarpininkų sveikatos priežiūros sistemoje mokymu bei įdarbinimu. Vis dėlto svarbu pažymėti, kad teikiant tikslingas paramos paslaugas aktyviai siekiama didinti sąmoningumą sveikatos klausimais, keisti elgseną ir ugdyti ilgalaikį romų pasitikėjimą savimi bei gebėjimą bendradarbiauti su sistemine institucijomis, kad jiems nereikėtų nuolat priklausyti nuo tarpininkų ir ilgalaikių lygiagrečių struktūrų. Į sveikatos priežiūros specialistus orientuotoms kovos su diskriminacija priemonėms turėtų būti teikiamas prioritetas.

Perspektyvios veiklos kryptys:	Prioritetiniai veiksmai:
• BG, CZ, DK, EL, FR, HU, PL, PT, RO, SE, SI, SK. Romų tautybės tarpininkų sveikatos priežiūros sistemoje (asistentų, vizituotojų, taikintojų) mokymas ir įdarbinimas, siekiant didinti romų galimybes naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis; • AT, BG, EL, FR, HU, HR, PL, SK, UK. Vakcinavimo kampanijos, orientuotos į romus (mergaites, moteris) ir kitus marginalizuotose vietovėse gyvenančius asmenis; • CZ, IT, RO, SI, SK. Ilgalaikės nacionalinės sveikatos programos, veiksmų planai, strategijos; • ES. Romų ir pilietinės visuomenės dalyvavimo rengiant sveikatos prevencijos ir mokymo programas, skirtas socialinių paslaugų specialistams, užtikrinimas; • FI. Nacionalinio sveikatos ir gerovės instituto atliktas romų gerovės tyrimas; • PT. Faktais pagrįstas intervencijų, skirtų kovai su nelygybe sveikatos priežiūros srityje, įskaitant informavimą ir informuotumo didinimą paauglių motinystės, tolesnės pediatrinės priežiūros ir sveikos mitybos įpročių tematika, planavimas; • LT. Romų tautybės moterims ir jaunuoliams skirti sąmoningumo sveikatos klausimais seminarai prevencinės priežiūros, lytinės ir reprodukcinės sveikatos bei vaikų priežiūros klausimais.	• didinti apdraustųjų sveikatos draudimu skaičių, šalinti spragas, susijusias su pirminės ir specializuotos sveikatos priežiūros, įskaitant palankių sąlygų neturinčiose vietovėse gyvenančių asmenų reprodukcinę ir lytinę sveikatą, paslaugomis; • stiprinti pastangas, skirtas priklausomybės nuo narkotikų, taip pat rūkymo, ŽIV, hepatito, tuberkuliozės, širdies ir kraujagyslių ligų bei prieššlaikinio gimdymo prevencijai ir kovai su tuo; • vykdyti diskriminacijos sveikatos priežiūros srityje stebėseną ir su ja kovoti, didinti sveikatos priežiūros specialistų jautrumą romų poreikiams; • užtikrinti, kad romų tautybės tarpininkai sveikatos priežiūros sistemoje padėtų romams išsiugdyti ilgalaikį pasitikėjimą savimi; • siekti, kad visų pirma romų tautybės moterys ir šeimos su vaikais sveikiau maitintųsi ir gyventų sveikatai palankesnėmis sąlygomis.

³⁶ ES, EL

³⁷ BG, PL, SK,

4. APRŪPINIMAS BŪSTU

Romų padėtis aprūpinimo būstu srityje (2016 m.)

Romų, gyvenančių vietovėje, kurioje visi arba dauguma kaimynų yra romai, proporcija:
67 proc.

Proporcija romų, gyvenančių namų ūkiuose, kuriuose įrengtas:

- vandentiekio vanduo (viduje): 70 proc.
 - tualetas (viduje): 55 proc.
 - dušas arba vonia (viduje): 60 proc.
-

Proporcija romų, gyvenančių namų ūkiuose:

- kuriuose kiauras namo stogas, drėksta sienos / grindys / pamatai; drėgmės pažeisti langų rėmai ar grindys: 32 proc.
 - kuriuose fiksuojama tarša ar kitos aplinkos problemos: 25 proc.
 - kurie yra vietovėje, pasižyminčioje nusikalstamumu, smurtu ir vandalizmu: 23 proc.
-

Romų, gyvenančių perpildytuose namų ūkiuose, proporcija (pagal Eurostatą): 78 proc.

4.1. Priemonių taikymo tikslas

Priemonėmis, kurias valstybės narės nurodo dažniausiai, siekiama: užtikrinti galimybę naudotis komunalinėmis paslaugomis (vandeniu, elektra, dujomis) ir būsto infrastruktūra; skatinti segregacijos naikinimą; remti galimybes be diskriminacijos gauti socialinį būstą (10–12 VN). Tik nedaugelis valstybių narių investuoja į marginalizuotoms bendruomenėms skirtas integruotas aprūpinimo būstu priemones, įgyvendinamas vykdant vietos miestų atnaujinimo projektus (7 VN), arba naudojami ESIF lėšomis bendruomenės inicijuojamai vietos plėtrai ar integruotomis teritorinėmis investicijomis (4 VN). Vos dvi valstybės narės nurodė nesėkliams romams skyrusios

apsistoti

tinkamas

teritorijas.

Aprūpinimo būstu srities priemonių pasiskirstymas pagal atitiktą atitinkamiems Tarybos rekomendacijos posričiams

Teminis posritis	Valstybės narės	Priemonių skaičius	Plėtros šalys	Priemonių skaičius
Užtikrinti galimybę naudotis komunalinėmis paslaugomis ir būsto infrastruktūra	BE, BG, CY, EL, ES, HR, RO, SI, SK, UK	26	AL, BiH, KOS, ME, MK, RS	9
Eliminuoti teritorinę segregaciją ir skatinti segregacijos naikinimą	AT, BE, BG, EL, ES, HU, IT, LT, RO, SK, UK	25	AL, ME	3
Remti galimybes be diskriminacijos gauti socialinį būstą	AT, CZ, EL, ES, HU, IT, LT, LV, RO, SI, SK, UK	22	AL, ME, KOS, MK, RS	11
Užtikrinti, kad vykdant vietos miestų atnaujinimo projektus būtų įgyvendinamos integruotos aprūpinimo būstu priemonės, skirtos marginalizuotoms bendruomenėms	BE, BG, ES, HR, HU, IT, SK	12	AL, BiH	2
Skatinti ESIF lėšomis remiamą bendruomenės inicijuojamą vietos plėtrą ir (arba) integruotas teritorines investicijas	ES, HR, HU, IT	9	MK, RS	2
Nesėslieams romams skirti apsistoti tinkamas teritorijas	AT, UK	5		0

Kokių svarbių tikslų padedama siekti šiomis priemonėmis? Kaip paaiškėjo, valstybės narės daugiausia dėmesio skiria savivaldybės ir socialinio būsto išlaikymui, suteikimui ir atnaujinimui (27 proc.); romų gyvenamųjų vietovių infrastruktūrai (16 proc.); teisinėms priemonėms, statybos leidimams ar neteisėtų statinių įteisinimui (13 proc.). Tiesioginės aktyvaus segregacijos naikinimo priemonės, įskaitant lūšnynų pašalinimą, taip pat integruotos teritorinės priemonės arba socialinė / infrastruktūros parama benamiams investicijų objektu tampa kur kas rečiau (po 7 proc.).

4.2. Laimėjimai ir probleminiai uždaviniai

Kaip nurodo NRIC, didžiausių laimėjimų užfiksuota galimybių gauti socialinį būstą srityje³⁸. Kita svarbi laimėjimų grupė, minima kelių NRIC ataskaitose, – lūšnynų ir teritorinės segregacijos pašalinimas³⁹. NRIC taip pat atkreipia dėmesį į rezultatus tokiose srityse kaip apsistoti tinkamų teritorijų⁴⁰, prieigos prie komunalinių paslaugų (vandens, elektros ir dujų) ir būsto infrastruktūros suteikimas⁴¹; būsto įteisinimas⁴²; miestų atnaujinimas⁴³.

³⁸ AT, CZ, EL, HU, LV, LT, PT, RO

³⁹ ES, FR, HU, IT, LT

⁴⁰ FR, NL

⁴¹ SI

⁴² HR

⁴³ BG

Ataskaitose nurodomi probleminiai uždaviniai: teritorinė segregacija⁴⁴; kliūtys romams gauti būstą privačiajame sektoriuje⁴⁵; valstybės parama ieškant socialinio būsto ir atitinkamos teisinės nuostatos⁴⁶.

4.3. Politikos formavimo pamokos

Aprūpinimo būstu srityje užfiksuota mažiausia perspektyvios veiklos kryptių, būdingų kelioms šalims, pavyzdžių. Taip pat pažymėtina, kad šioje srityje ilgalaikė, integruota ir kompleksiška veikla pasirodė esanti itin reikšminga, kaip antai: aprūpinimo būstu politikos įgyvendinimas pasitelkiant papildomą paramą: derinant užimtumo, švietimo, sveikatos priežiūros ir bendruomenių vystymo elementus; intervencijų įtvirtinimas į platesnio masto nacionalinę žemės ir socialinio būsto politiką bei teisės aktus. Teritorinės segregacijos naikinimo procesas turi būti tikslingas, koordinuotas ir pagrįstas dalyvavimu: romų tautybės paramos gavėjai turi būti įtraukiami į bendruomeninio ir individualaus būsto galimybių projektavimą bei įgyvendinimą; infrastruktūros investicijos turi būti derinamos su žmogiškosiomis; turi būti didinamas informuotumas, siekiant mažinti etninę įtampą ir įveikti priešišką visuomenės daugumos nusistatymą. Kitos sritys, kurioms turėtų būti teikiamas prioritetas, yra: socialinio būsto fondo plėtojimas, užtikrinant romams didesnes galimybes jį gauti; priverstinio išskeldinimo prevencija – tai turėtų tapti bendru suinteresuotųjų subjektų siekiu, aprūpinimo būstu politikos kryptimi plačiąja prasme; pakankamų ir kultūros požiūriu tinkamų teritorijų apsisistoti suteikimas nesėkliams romams.

Perspektyvios veiklos kryptys:	Prioritetiniai veiksmai:
• ES. Vietos ir regionų valdžios institucijos, padedamos NVO, per pastaruosius 15 metų reikšmingai sumažino lūšnynų teritorijas ir taip padėjo vykdyti segregacijos naikinimo procesą. Laikytasi integruotos veiklos krypties, pasiekta tvarios pažangos švietimo, sveikatos priežiūros ir užimtumo srityse; • CZ. Pasinaudojant ESIF parama vykdomos „svarbiausia – būstas“ pobūdžio vietos iniciatyvos, parengtos remiantis sėkmingais vietos valdžios bei socialinės nuomos agentūros (NVO) įgyvendintais bandomaisiais socialinio būsto modeliais; pagal šias iniciatyvas būstas nesuteikiamas segreguotose teritorijose (metodika skirta gyvenimo sąlygų lemiamai segregacijai nustatyti; įgyvendina Darbo ministerija kartu su 12 savivaldybių); • EL. Naujos nuostatos, kuriomis siekiama: perkelti gyventojus iš stovyklaviečių ir taborų; pagerinti infrastruktūrą; sukurti gyvenamųjų kompleksų savitvarkos ir apsaugos sistemas; subsidijuoti būsto nuomą integruotoje aplinkoje. • FR. Suinteresuotųjų subjektų Tulūzoje bendrai įgyvendinama kompleksinė veiklos kryptis „svarbiausia – būstas“, kurios laikantis siekiama padėti romams persikelti iš stovyklaviečių į integruotas teritorijas; kartu teikiama socialinė parama, raštingumo ir kitokie mokymai, suteikiama galimybė mokytis, įsidarbinti ir gauti sveikatos priežiūros paslaugas; • SI. Bazinės komunalinės infrastruktūros (vandens, elektros, kelių) viešieji pirkimai, orientuoti į romų gyvenamas savivaldybes; • LT. Vilniuje esančio Kirtimų taboro segregacijos naikinimo procesas: gyventojai perkeliama derinant socialinio būsto teikimą ir nuomos subsidijavimą daugiavaikėms šeimoms; • SE. Rekomendacijos ir mokymai nuomotojams, siekiant išplėsti jų žinias ir kovoti su romų diskriminacija.	• investuoti į prieinamo ir tinkamo socialinio būsto fondus integruotose teritorijose ir užtikrinti, kad romai galėtų atitikti tinkamumo kriterijus; • teikti pagalbą būsto klausimais, visų pirma – labiausiai pažeidžiamiesiems; • įteisinti būstą ir vengti priverstinio išskeldinimo; • derinti kompleksinį ilgalaikį segregacijos naikinimo procesą su parengiamosiomis ir papildomomis priemonėmis, stiprinančiomis visuomenės paramą ir įvairių etninių bendruomenių santykius, ir užtikrinti bendruomenių dalyvavimą visa tai kuriant bei įgyvendinant; • visiems užtikrinti galimybę naudotis švriu vandeniu, pagrindiniais patogumais ir būtinosiomis viešosiomis paslaugomis, romams numatant aiškias apsaugos priemones; • kovoti su diskriminacija aprūpinimo būstu (socialiniu ar privačiu) srityje; • užtikrinti, kad klajokliams būtų suteikiamos pakankamos, deramai įrengtos ir kultūros požiūriu tinkamos teritorijos apsisistoti.

⁴⁴ BG, CY, ES, SK

⁴⁵ ES, LT, LV, NL

⁴⁶ CZ, BG

II. KOVA SU DISKRIMINACIJA IR PRIEŠIŠKU POŽIŪRIU Į ROMUS

Romų patiriama diskriminacija (2016 m.)

Romų, per pastaruosius 5 metus, patyrusių diskriminaciją, proporcija:

- bendraujant su savo vaikų mokyklos darbuotojais: 12 proc.
- dalyvaujant švietimo sistemoje: 12 proc.
- ieškant darbo: 43 proc.
- darbo vietoje: 19 proc.
- mėginant išsinuomoti ar nusipirkti būstą: 43 proc.
- atvykus į restoraną, naktinį klubą ar viešbutį: 21 proc.
- užėjus į parduotuvę: 17 proc.
- bendraujant su viešojo administravimo srities darbuotojais: 16 proc.

Romų, kurie pasijuto diskriminuojami ir apie tai pranešė, proporcija: 12 proc.

Romų, per praėjusius metus asmeniškai patyrusių priekabiavimą dėl savo kilmės, proporcija:

- užgaulūs komentarai ar grasinimai: 20 proc.
- užgaulūs gestai ar nemalonūs žvilgsniai: 23 proc.
- asmeniniai grasinimai smurtu: 7 proc.
- apskritai: 29 proc.

Proporcija romų, kurie:

- yra girdėję apie lygių galimybių įstaigą: 29 proc.
- yra linkę pasitikėti policija: 37 proc.
- yra linkę pasitikėti šalies teisine sistema: 29 proc.

1. Priemonių taikymo tikslas

Kovos su diskriminacija priemonės, kurias valstybės narės nurodo dažniausiai: kova su priešišku požiūriu į romus didinant informuotumą apie romų įtraukties naudą; informuotumo apie įvairovę didinimas; siekis užkirsti kelią prieš romus nukreiptai retorikai ir neapykantą kurstančiai kalbai (10–12 VN). Nedaug valstybių narių investuoja į priemones, kuriomis būtų siekiama apsaugoti romų tautybės moteris ir vaikus užkertant kelią daugialypei diskriminacijai, smurtui (šeimoje) ar nepilnamečių bei priverstinėms santuokoms (2–4 VN). Vos keturios valstybės narės praneša investuojančios į priemones veiksmingam Rasinės lygybės direktyvos (2000/43/EB) įgyvendinimui užtikrinti. Dar mažiau užsimena apie vietos ar regionines segregacijos naikinimo priemones (3 VN) ar kovą su prekyba žmonėmis (2 VN). Tik viena valstybė narė praneša apie priemones, skirtas neteisėto iškeldinimo ar elgetavimo įtraukiant vaikus prevencijai ir tarptautinio bendradarbiavimo skatinimui.

Nediskriminavimo priemonių pasiskirstymas pagal atitiktą atitinkamiems Tarybos rekomendacijos posričiams

Teminis posritis	Valstybės narės	Priemonių skaičius	Plėtros šalys	Priemonių skaičius
Kovoti su priešišku požiūriu į romus didinant informuotumą apie romų integracijos naudą	AT, BE, BG, CZ, ES, IT, LT, LV, PT, SK, SE	35	AL, ME, MK, RS, TR	27
Kovoti su priešišku požiūriu į romus didinant informuotumą apie įvairovę	AT, BE, BG, CZ, EE, ES, IT, LT, LV, PT, SE, SK	31	AL, ME, MK, RS, TR	28
Kovoti su priešišku požiūriu į romus užkertant kelią prieš romus nukreiptai retorikai ir neapykantą kurstančiai kalbai	AT, BG, CZ, ES, HU, IT, LT, LV, SK, UK	27	ME, TR	6
Kovoti su moterų bei mergaičių patiriamu smurtu, įskaitant smurtą šeimoje	AT, ES, IT, NL	11	AL, RS, TR	4
Kovoti su (daugialype) diskriminacija vaikų ir moterų atžvilgiu, įtraukiant visus susijusius suinteresuotuosius subjektus	AT, ES, IT, NL	8	AL, ME, MK, RS, TR	23
Užkirsti kelią nepilnamečių ir priverstinėms santuokoms	AT, NL	6	RS	1
Užtikrinti veiksmingą praktinį Direktyvos 2000/43/EB vykdymą	CZ, HR, IT, LT	6	AL, ME, MK, RS, TR	24
Užkirsti kelią prekybai žmonėmis	AT, HU	6	AL, MK, RS	8
Regionų ir vietos lygmenimis įgyvendinti segregacijos naikinimo priemonės	HU, NL, UK	3	AL, ME, RS	14
Užtikrinti, kad vykdant iškeldinimą būtų griežtai laikomasi ES teisės nuostatų ir tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisių srityje	IT	1	AL, MK, RS	3
Užtikrinant teisės aktų vykdymą užkirsti kelią elgetavimui įtraukiant vaikus	AT	1	AL, RS	3
Skatinti valstybių narių bendradarbiavimą situacijose, kuriose esama tarpvalstybinio aspekto	AT	1		0

Kokių svarbių tikslų padedama siekti šiomis priemonėmis? Kaip paaiškėjo, valstybės narės dažniausiai investuoja į romų kultūros ir paveldo populiarinimą kaip būdą didinti informuotumą ir netiesiogiai kovoti su plačiosios visuomenės priešišku požiūriu į romus (22 proc.). Dar kiek mažiau informuotumo didinimo priemonių yra skirta tiesiogiai kovoti su diskriminacija bei netolerancija (18 proc.). Kitos priemonės skirtos institucijų gebėjimams stiprinti (15 proc.), romų pilietinei visuomenei (12 proc.) ir žmogaus teisių stebėsenos mechanizmams (11 proc.). Pagrindinės sritys, sulaukusios mažiau dėmesio, yra teisinės paramos teikimas, romų tautybės moterų įgalėjimas ir

segregacijos naikinimas (5–6 proc.). Vos 16 proc. kovos su diskriminacija priemonių, apie kurias pranešta, nukreiptos tiesiogiai į romų tautybės jaunuolius, 10 proc. – į romų tautybės moteris.

2. Laimėjimai ir probleminiai uždaviniai

NRIC dažniausiai nurodomi laimėjimai: sąlygų romų tautybės moterims ir vaikams gerinimas⁴⁷; kova su priešišku požiūriu į romus laužant stereotipus ar populiarinant romų kultūrą ir istoriją⁴⁸; visų susijusių veikėjų (valdžios institucijų, pilietinės visuomenės ir romų bendruomenių) įtraukimas į kovos su diskriminacija skatinimo pastangas⁴⁹.

Keletas NRIC nurodo tokius probleminius uždavinius kaip prieiga prie teisinės apsaugos ir informuotumas apie teises⁵⁰, sunkumai kovojant su stereotipais⁵¹, romų tautybės moterų ir vaikų padėties gerinimas⁵². Vien tai, kad kai kurios valstybės narės⁵³, tarp kurių kelios tokios, kuriose didelės romų bendruomenės ir labai aukšti romų juntamos diskriminacijos rodikliai, nenurodo jokių kovos su diskriminacija priemonių, sustiprina šioje srityje įvardijamų uždavinių problemišumą.

3. Politikos formavimo pamokos

Su romų įtraukties veiksmis susijusi patirtis rodo, kad, norint ilgalaikių pokyčių bet kurioje politikos srityje, būtina spręsti priešiško požiūrio į romus bei romų diskriminacijos klausimus ir didinti romų ir ne romų bendruomenių tarpusavio pasitikėjimą. Kad pavyktų pasiekti tikslų, romų įtraukties veiksmai visose politikos srityse turi būti susieti su bendrosiomis vertybėmis ir apimti plačiosios visuomenės informuotumo didinimą. Siekiant užkirsti kelią stereotipams, neapykantą kurstančiai kalbai ir neapykantos nusikaltimams, plačiojoje visuomenėje reikia skleisti teigiamą informaciją apie romus ir stiprinti romų tapatybę, taikant konkrečias tikslines kovos su priešišku požiūriu į romus ir romų istorijos (įskaitant holokaustą) populiarinimo priemones. Sėkmingiausi veiksmai ne tik dera su sisteminėmis struktūromis ir politikos kryptimis, padėdami įveikti išankstines nuostatas ir stereotipus bei kurti teigiamą romų įvaizdį tarp politikos formuotojų ir kitų suinteresuotųjų subjektų, bet ir jas keičia.

Perspektyvios veiklos kryptys:	Prioritetiniai veiksmai:
• AT. Po internetinių konsultacijų RINS klausimais kovos su priešišku požiūriu į romus pastangos suintensyvėjo. Kova su priešišku požiūriu į romus tapo peržiūrėtos strategijos prioritetu ir atsidūrė vieno teminio renginio, surengto Austrijos pirmininkavimo ES proga, dėmesio centre; • DE. Siekiant pateikti vyriausybei konkrečių rekomendacijų, susijusių su sintų ir romų istorija Vokietijoje, jų persekiojimu ir diskriminavimu, taip pat rekomendacijų, kaip kovoti su priešišku požiūriu į romus šiandien, sudaryta nepriklausoma kovos su priešišku požiūriu į romus ekspertų komisija; • romų holokausto pripažinimas ir kovos su rasizmu komiteto sudarymas įtraukiant romus (SK); paminklai, parodos ir internetinė platforma romų tautybės holokausto aukoms atminti (NL); kasmetinis Romų holokausto aukų atminimo dienos minėjimas Aušvico-Birkenau koncentracijos stovykloje (PL); Romų istorijos ir meno muziejus; kompensacijos priverstinio darbo aukoms (LV); • CZ. Vyriausybė nusipirko kiaulių fermą, esančią buvusios Lety u Pisku koncentracijos stovyklos vietoje. Pasinaudojant EAA parama čia bus pastatytas paminklas Romų holokausto aukoms; • SE. Kovos su priešišku požiūriu į romus komisijos pastangos vainikuotos pripažinimu, kad priešiškas požiūris į romus egzistavo ir tebeegzistuoja;	• plėtoti etniniu pagrindu suskirstytą (nuasmenintą) duomenų rinkimą, siekiant stebėti priešišką požiūrį į romus, diskriminaciją ir viešosios politikos poveikį romams; • plėtoti veiksmus, kuriais būtų siekiama užkirsti kelią priešiškam požiūriui į romus, neapykantos nusikaltimams ir neapykantą kurstančiai kalbai, didinti informuotumą apie tai, tai stebėti ir už tai bausti (siejama su platesnio masto kovos su rasizmu strategijomis), įtraukiant romų bendruomenę ir siekiant šviesti plačiąją visuomenę; • lygybės teisės aktų vykdymą užtikrinti ir nevienodų sąlygų taikymo problemą spręsti su teisėsaugos ir kitų valdžios institucijų

⁴⁷ BG, EE, ES, HU, HR, PT, SK

⁴⁸ ES, FR, HU, LV

⁴⁹ IT, ES, SI

⁵⁰ AT, CZ, LT, PT

⁵¹ EE, ES, HR, LV

⁵² BG, ES, SK

⁵³ CY, FR, EL, PL, RO

specialūs kovos su neapykantos nusikaltimais policijos daliniai, bendradarbiaujantys su mažumomis, įskaitant romus; • ES. Kovai su stereotipais ir romų kultūros sklaidai skirtos kampanijos, kurias vykdo Romų kultūros institutas ir regioninės valdžios institucijos, dalyvaujant romų bendruomenei; Madrido, Barselonos, Malagos, Sevilijos ir Kordobos advokatų asociacijų siūloma nemokama teisinė pagalba diskriminacijos ir neapykantos nusikaltimų aukoms; Ispanijos provincijose dirba prokurorai, kurių specializacija – neapykantos nusikaltimai ir diskriminacija; • IT. Lygybės institucija (ir NRIC) įsteigė kontaktų centrą skundams dėl neapykantos nusikaltimų, kuriame teikiama parama ir teisinė pagalba aukoms, taip pat žiniasklaidos ir interneto observatoriją, kurioje romų ir kitų tautybių jaunuoliai mokomi stebėti ir pašalinti neapykantą kurstančią kalbą bei apie ją pranešti; • FI. NVO rengiamos kovos su diskriminacija kampanijos (įtraukiant romus), skirtos neapykantos nusikaltimų ir neapykantą kurstančios kalbos prevencijai; romų informuotumo apie lyčių vaidmenis šeimoje didinimas; savivaldybių vykdomas privalomas lygių galimybių planavimas; stambesnių darbdavių stebėseną, kurią vykdo Nediskriminavimo reikalų ombudsmeno tarnyba; • IE. Airijos policijai skirtas etikos kodeksas, kuriame išskirtinis dėmesys teikiamas kovai su diskriminacija, nukreipta prieš klajoklių bendruomenę; 272 etninių ryšių palaikymo pareigūnų skyrimas siekiant ugdyti pasitikėjimą tarp klajoklių ir policijos; • CZ, EL, HU, SK, RO. Socialiai atskirtų / romų bendruomenių, į kurias galėtų būti nukreipiamos intervencijos, įskaitant finansuojamas ESIF lėšomis, nustatymas; • UK. Priemonė, skirta internetu pranešti apie neapykantos nusikaltimus.	pagalba, atliekant nuodugnius tyrimus, taikant atgrasomąsias sankcijas, didinant jautrumą ir rengiant antidiskriminacinio pobūdžio mokymus; • didinti romų galimybes siekti teisingumo, ypatingą dėmesį skiriant daugialypės diskriminacijos aukoms (moterims, LGBTI asmenims ir pilietybės neturintiems romams), ir stiprinti lygių galimybių įstaigų gebėjimus sprendžiant romų diskriminacijos klausimus; • vykdyti romų vadovaujamus tiesos ir susitaikymo procesus, siekiant ištirti ir dokumentuoti praeityje romų patirtas skriaudas bei didinti informuotumą apie tai, skatinti pasitikėjimą ir susitaikymą; • suteikti romams galimybę visavertiškai dalyvauti politiniame, kultūriniame ir socialiniame gyvenime ir visuose politinio proceso etapuose; • laikytis holistinio, lyčių ir vaiko interesus užtikrinančio požiūrio; užkirsti kelią vaikų išnaudojimui, nepilnamečių santuokoms, elgetavimui įtraukiant vaikus (užtikrinant vaikų teisių apsaugos teisės aktų vykdymą), smurtui, įskaitant prekybą žmonėmis; • mažinti elgetavimo socialines išlaidas ir puoselėti žmogaus orumą.
---	---

III. ROMŲ ĮTRAUKTIS PLĖTROS REGIONE

Vakarų Balkanai ėmėsi įgyvendinti didesnius negu tikėtasi planus⁵⁴ ir įtvirtino tuos pačius romų įtraukties tikslus ir darbo metodus⁵⁵ kaip valstybės narės. Siekiant integracijos į ES, būtina tvirtai ir tvariai patobulinti romų integracijos procesą. Žvelgiant į ankstesnių plėtros etapų poveikį, ypač laisvo asmenų judėjimo srityje, pažanga romų integracijos procese pirmą kartą kaip atskiras elementas įtraukta į vykstančias pasirengimo stojimui derybas dėl 23 skyriaus „Teismų sistema ir pagrindinės teisės“. Remdamiesi 2017 m. atliktos socialinės ir ekonominės romų padėties Vakarų Balkanuose apklausos rezultatais partneriai nustatė naujus probleminius uždavinius, kaip antai padidinti paramą siekiant sėkmingos grįžtančiųjų į regioną reintegracijos, ir suformavo tvirtą pagrindą būsimos romų politikos reikalavimams apibrėžti. Prie šio komunikato pridedamas priedas, pirmą kartą skirtas būtent romų įtraukčiai plėtros regione – jame išsamiai pateikiama tiek horizontaliojo lygmens, tiek su konkrečiomis šalimis susijusi informacija.

IV. IŠVADOS

Romų įtraukties priemonių apžvalgoje atkreipiamas dėmesys į būtinybę inicijuoti ir plėtoti – aktyviai dalyvaujant romams – intervencijas, kurios: padėtų spręsti probleminius uždavinius ir būtų proporcingos jų mastui; suteiktų viltį gauti apčiuopiamų rezultatų; pasiūlytų realių galimybių, kaip

⁵⁴ 6 punktas: „Romų integracijos už ES ribų skatinimas. Ypatinga plėtros šalių padėtis“. Plėtros šalims buvo nustatyti trys tikslai: tikslingiau naudoti IPA lėšas; stiprinti stebėseną; glaudžiau bendradarbiauti su pilietine visuomene.

⁵⁵ Kasmet teikti įgyvendinimo ataskaitas; paskirti nacionalinius romų informacijos centrus; rengti kasmetines nacionalines platformas, glaudžiai įtraukiant pilietinės visuomenės organizacijas; rengti romų seminarus; plėtros dokumentų pakete ir Stabilizacijos ir asociacijos susitarimo pakomitečiuose pateikti įsipareigojimų įgyvendinimo ataskaitas.

formuoti plačiosios visuomenės palankumą. Nustatyti tokie romų įtraukties intervencijų planavimo, įgyvendinimo ir stebėsenos **sėkmės veiksniai**:

- skirti pakankamai **laiko** ne tik įgyvendinimui, bet ir planavimui, konsultacijoms, suinteresuotųjų subjektų įtraukimui, bendruomenių pasitikėjimo ugdymui, stebėsenai, vertinimui bei politikos peržiūrai;
- sistemiškai rinkti patikimus **duomenis**, skirstant pagal lytį ir amžių, siekiant tinkamai pasirengti poreikių ir konteksto analizei; apibrėžti bazinį scenarijų; nusistatyti tikslus; užpildyti rezultatų ir poveikio rodiklius;
- **bendrojoje politikoje ir teisinėse sistemose įtvirtinti tikslines intervencijas** ir taip užtikrinti, kad jos būtų laikinos ir padėtų romams veiksmingai lygiomis teisėmis naudotis pagrindinėmis paslaugomis, užuot kūrus pastovias lygiagrečias struktūras;
- skatinti tvirtą **įvairių suinteresuotųjų subjektų partnerystę** ir taip užtikrinti individualią ir bendrą atsakomybę bei tvarumą⁵⁶;
- skatinti **aktyvų romų** ir visų suinteresuotųjų subjektų **dalyvavimą** visuose etapuose (planavimo, įgyvendinimo, stebėsenos, vertinimo ir politikos peržiūros);
- laikytis **įvairius sektorius apimančios ir juos apjungiančios integruotos** veiklos krypties, taip siekiant pažaboti daugialypę diskriminaciją ir daugiamatę atskirtį;
- laikytis požiūrio, kuriuo atsižvelgiama į **lyčių ir vaiko interesus**: planuoti remiantis romų tautybės moterų ir vaikų poreikių analize; laikytis visapusiško požiūrio; užtikrinti nenutrūkstamą paramą, ypač lemtingų permainų akivaizdoje;
- atsižvelgti į pačių romų **įvairovę**: atliepti realius poreikius; užtikrinti, kad būtų atsižvelgiama į vietos kontekstą; atkreipti dėmesį į tuos atskirties ir diskriminavimo modelius, su kuriais susiduria konkrečios romų bendruomenės;
- **spręsti ypač didelio skurdo problemą** – kompleksiškomis intervencijomis, kuriomis siekiama ilgalaikio pokyčio, tikslines priemones nukreipti tiek į konkrečias teritorijas, tiek į grupes;
- **taikyti aiškias, bet ne išskirtines priemones**, taip užtikrinant platesnio konteksto suvokimą ir išvengiant kitų nepalankioje padėtyje esančių grupių pasipiktinimo;
- prioritetą teikti **prevencijai ir ankstyvai intervencijai**, siekiant užtikrinti išlaidų veiksmingumą ir generuoti ilgalaikį, tvarų pokytį;
- **segregacijos naikinimą** (švietimo ir aprūpinimo būstu srityse) laikyti ilgalaikiu prioritetu, užuot gerinus sąlygas segreguotoje aplinkoje;
- **atpažinti priešišką požiūrį į romus** ir skatinti tvirtą nediskriminacinį požiūrį įgyvendinant romų įtraukties intervencijas visose srityse⁵⁷;
- užtikrinti **kompetenciją**, kad teikiamos paslaugos būtų kokybiškos ir nediskriminacinio pobūdžio;
- **stiprinti** pilietinės visuomenės, viešojo administravimo sektoriaus ir romų **gebėjimus**;
- teikti apčiuopiamą ilgalaikę **politinę** ir pakankamą **finansinę paramą** (įskaitant lėšų iš nacionalinio biudžeto skyrimą), siekiant užtikrinti perspektyvios praktikos institucionalizavimą ir tvarumą;
- siekti pažangos užtikrinant **lankstumą**, sudaryti sąlygas politikos formavimo pamokoms ir tobulėjimui;
- užtikrinti nepriklausomą kiekybinę ir kokybinę **stebėseną bei vertinimą**, kad būtų galima išmatuoti pažangą ir atlikti politikos peržiūrą.

⁵⁶ Tai taip pat apima glaudų suinteresuotųjų subjektų, dirbančių su romais ir tų, kurie formuoja bei įgyvendina bendrąją viešąją politiką, bendradarbiavimą, taip pat vietos viešųjų ir privačių paslaugų teikėjų bendradarbiavimą su pilietine visuomene, palaikančia glaudžius ryšius su romų bendruomenėmis.

⁵⁷ Reikėtų gebėti atpažinti ir priešiško požiūrio į romus ypatumus, neapykantos nusikaltimus bei prieš romus nukreiptą retoriką; taip pat suvokti problemas, su kuriomis susiduria romų tautybės asmenys siekdami teisingumo, apsaugos ir paramos (pavyzdžiui, apie nusikaltimus pranešama ne visada, nes baiminamasi tiriančiųjų institucijų diskriminacijos ar represijų, pakartotinės viktimizacijos rizikos, šališko pačių institucijų požiūrio į baudžiamosios teisės taikymą padarinių ir t. t.).